

Johanna Venho

Syyskirja | WSOY

*Johanna
Venho*

ROMAANI

Syyskirja

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

HELSINKI

© JOHANNA VENHO JA WSOY 2021

ISBN 978-951-0-46869-2

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

PAINETTU EU:SSA

Perheelleni

*”Hon fick aldrig reda på
om allting var på riktigt,
men såvitt man kan förstå
så är det inte viktigt.”*

(TOVE JANSSON: DEN FARLIGA RESAN)

”Ikinä ei tule aivan vapaaksi, jos ihailee toista liikaa.”

(TOVE JANSSON: NÄKYMÄTÖN LAPSI)

Maria, 2019

Kangaskantinen muistikirja on hautautunut paperipinojen alle komerossa ja löytyy, kun teen raivausta. Jo kannen näkeminen nostaa ihon kananlihalle, sivut ovat kastuneet ja kuivuneet kiharalle, kanteen on liimattu YDINVOIMAA – EI KIITOS -tarra ja Luonto-Liiton graafinen siili, ja vielä neonvärinen pyöreä lätkä, jossa lukee: WARS KILL ANIMALS TOO. Tuntuu samalta kuin jonkin menneen vuosikymmenen esineistöä esittelevässä näyttelyssä: tavarat ovat tuttuja, arkisia ja kuitenkin ajan lasin takana saavuttamattomissa.

Täytin muistikirjan yhden elokuisen viikon aikana kymmeneä vuotta sitten, kuljetin sitä mukana repussa, teltassa, saarella, se oli aikaa jolloin hapuilin ja vasta kyselin oikeuttani kirjoittaa, ylipäättään elää, olin kaksikymmentävuotias. Nuorena täytyy eksyä, jotta löytää jotain omaa, mutta jos eteen ei osu oikeita suunnannäyttäjiä, voi joutua hukkaan.

Avaan kirjan, näen pyöreän käsialani ja etulehdelle piirtämäni vinksahaneen lokin, ja kun alan lukea ensimmäistä merkintää, muistan vaiston, jonka varassa suunnistin. Sen ansiosta tiesin, että vääriltäkin näyttävät

reitit olivat oikeita. Ja minulle kuuluvat ihmiset olen aina tunnistanut erehtymättä, heti.

1. OSA

Sunnuntai

”Miten olisi: nainen, joka rakastui saareen?”

(TOVE JANSSONIN KIRJEESTÄ TUULIKKI PIETILÄLLE 12.5.1963)

KLOVHARU, ELOKUU 1991

1. luku, jossa Tove tähyää merelle

Hän seisoo yöpaita päällä avokuistilla ja nuuhkii tuulta. Levää ja suolaa, sellainen on vapauden haju. Aamu on harmaa ja meri nuolee kallionreunoja, vesi on matalalla, rantoja kiertää mörönhelmoilta näyttävä levälieve. Saaren vähissä kasveissa vihreä on kellervää ja kuivaa, ilmassa ripaus syksyä.

Meritulessa on jo jonkin aikaa ollut outo vire. Ei semmoinen kuin myrskyn alla, ei se joka sähköistää koko ruumiin – silloin juostaan kiinnittämään vene paremmin, otetaan merimerkkiliput sisään, liukastellaan kalliolla ja pyydystetään tuulen sieppaama syydvesti, peitetään kukkalaatikot, päästään mökkiin ja sytytetään myrskylyhty, jäädään katsomaan ikkunasta kuinka korkeiksi aallot nousevat.

Tämä ei ole se tuoksu. Tämä on vieraampi.

Mitä ne näkevät kun tulevat tänne? Vastassa on tämä kärttyinen luoto, jossa on yksi keidas: heinää kasvava kukkula, kukkulan kainalossa mökki, mökin vieressä lieviävä kurtttulehtiruusu, *Toven istuttama*, ne sanovat.

Selvä se, että saareen tullaan. Tehdään tulkintoja, jokainen näkee mitä tahtoo. Kyllä hän osaa kuvitella, mitä ne näkevät, mitä tarinoita kertovat, niillä on oikeus, sen oikeuden sitä ihmisille antaa, kun työnsä maailmaan päästää. Sehän voi olla varsin hauskaa! Ja sittenkään, ne eivät tiedä.

Melkein joka kohdasta täällä näkyy horisonttiin, tilaa on, pitää vain päätään kääntää. Jos tahtoo lähteä, tästä pääsee minne vain, se on samaan aikaan kiihdyttävä ja rauhoittava ajatus: saari on pieni, mutta avomeri on vapautta. Hänhän haaveksi majakanvartijan pestistä jo lapsena eikä ole ikinä osannut sisämaassa kunnolla hengittää, hänen on aina täytynyt tunkea meri kaikkeen, mitä tekee. Huima vapaus, aaltoja nostattava meri, ja täydellinen turva, luja pikku mökki, jonka oven saa säppiin ja jossa puuhella lämmittää. Myrsky saa ryskyttää ikkunoita.

Vapaus on myös vapautta olla lähtemättä. Kävellä kallioita, tepastella ympäri omaa saartaan.

Kuka voi arvata, mitä kaikkea seuraa siitä, että piirtää neljätoistavuotiaana huussin seinään yhden pienen laihan niiskun. SNORK. Sen pitkulaisen kuonon. Piirtää sen, eikä päästä irti, jatkaa vaan ja piirtää lisää. Jatkaa koska itseä huvittaa! Jatkaa ja leikkii ja kuvittelee, antaa hahmojen muuttua ja lisääntyä, perheen kasvaa, kir-

joittaa maailmaa, huvittelee sen kanssa. Ja lopulta on ulkosaariston luodolla, pikkuruisessa mökissä jonka yli aallot kovalla tuulella lyövät.

Jokin tekemättä jäänyt raapaisee mielenpohjaa. Rutkasti muistettavaa. Kolme päivää jäljellä: sunnuntai, maanantai, tiistai.

Tumma pilvi riippuu taivaalla. Hän kääntyy mökkiin hakemaan pyyhettä, nyt ehtii vielä uimaan ennen kuin sataa.

Maria

ELOKUU 1991

Teen muistiinpanot tuoreeltaan, vaikka bussi heiluu ja käsiala on kamalaa. Istun pikkubussin etupenkillä matkalla Pellinkiin. Äsken tunnustelin taskussa olevaa sydänsimpukan kuorta, jonka sain äidiltä onnenkaluksi, sen kupera pinta on karhea, ja kovera kuppi on silkinsileää helmiäistä. Kun karkeaa kohtaa silittää, etusormen iho tarttuu kiinni. Toven kirjoissa on paljon simpukoita. Ajattelen häntä ihan koko ajan. Ajattelen millaista hänellä on siellä, saassa. Hän istuu pöydän ääressä ja piirtää. Päivä kuluu ja valo liikkuu ikkunasta toiseen.

R puhui jotain syksystä, kun seistiin odottelemassa bussia laitoksen pihamaalla. On elokuu, mutta ruoho on kylmää ja kasteenmärkkää ja puissa pieniä kovia omenoita. Elokuussa kaikesta tulee painavaa ja kosteaa ja tulehtuvaa ja nahkeaa, se on välikuukausi ennen kuin syksy pääsee vauhtiin. R nosti villapuseron poolokauluksen ylös, työnsi partansa sen sisään ja seisoi kumi-saappaat jalassa sumuisessa aamussa sillä lailla hajareisin

kuin aina. Minulla oli äidin neuloma villahuivi, kiedoin liepeitä kaulan ympäri, anorakki tuoksui valmiiksi nuotiosavulta ja saappaansuista pistivät villasukkien varret. Sydän läpähti ja koko ajan jännitti, että joku vielä epää lähtöni.

Bussissa myttäsin villahuivin tyynyksi ikkunalasiasia vasten. Meitä on kurssilla kahdeksan, koko porukka hydrobiologian jatko-opiskelijoita, paitsi minä joka tulen ekologian ja ympäristönhoidon puolelta enkä ole jatko-opintoja nähnytkään, mutta puhuin itseni mukaan. Siihen on yksi ainut syy: kurssi pidetään Pellingin saaristossa.

On outo olo, en kärsi matkapahoinvoinnista mutta mahassa kiertää, ja se voimistuu, kun ajattelen, mihin olen menossa.

Pellingissä on Klovharun saari, yksi uloimmista saarista ennen kuin avomeri alkaa. Puuton, pieni, keskeltä haljennut saari.

Maaliskuussa, kun äidin rinnasta otettiin koepalaa, olin lääkärireissulla kuskina, äiti oli toimenpidehuoneessa, minä istuin aulassa ja selasin vanhoja *Suomen Kuvalehtiä*. Jäin tuijottamaan aukeaman kokoista saaren kuvaa, se oli otettu ilmasta käsin ja siinä oli harmaata peruskalliota ja keskellä pieni mökki kuin sadusta. Klovharu. Repäisin sivun lehdestä ja otin mukaan. Kun pääsin kämpille, kiinnitin kuvan nuppineulalla ikkunanpieleen. Se mitä ikkunan takana näkyi – valaistu jääkiekkokenttä, Siwan kyltti, tismalleen samanlainen elementtikerrostalo kuin tämä, parvekkeilla pyykkejä,

rojua, petunioita – muuttui mykäksi ja tukkoiseksi verrattuna saaren ja meren vapauteen ja kauneuteen, kuin lehtileikkeessä olisi ollut oikea ikkuna, josta näki ulos.

Bussissa on kuuma. Tekee jo mieli juosta karkuun, perua koko juttu.

Siitä satumökin kuvasta tulee nyt mieleen kaksi asiaa. Olin *ekaluokkalainen, kävelee kuin nainen*, kun lainasin koulun kirjastosta H. C. Andersenin satukirjan. Kotona avasin siitä taas ja taas saman aukeaman: sen, missä Pienen Merenneidon pyrstö halkeaa kahtia ihmisen jaloiksi. Se poltti kuin tuli, kuiskailin lausetta. Luin hitaasti uudestaan, poltti kuin tuli. Vein kirjan peiton alle, miten surullinen satu, toivoin, että Pieni Merenneito olisi tyytynyt katselemaan vedestä kuivan maan eläjiä. Miksi oli pakko saada jalat, kun oli jo se ihana hopeanhohtoinen pyrstö. Eikä jaloista kumminkaan koskaan tullut sellaisia kuin oikeilla ihmisillä, tai kuin prinssillä johon hän oli rakastunut. Prinssi ei välittänyt hänestä, ei tunnistanut häntä lumoavaksi merenneidoksi, koska hän oli menettänyt laulutaitonsakin.

Myöhemmin luin *Taikurin hatusta* sitä kohtaa, missä Muumipeikko piiloutuu taikurin hattuun ja muuttuu kummalliseksi, rumaksi eläimeksi, jolla on silmät kuin lautaset, korvat kuin patalaput ja häntä kuin lamppuharja, mutta Muumimamma sanoo: sinä olet Muumipeikko. Kyllä minä aina tunnen pienen muumilapseni.

Jos muodonmuutokseen suistuu, niin pitää olla joku joka tunnistaa.

Noloa kirjoittaakin tästä, kun kuulen miten Atte nau-raisi: sadut on satuja. Keskity olennaiseen, Atte sanoisi. Olennainen on jotakin, mistä on hyötyä. Ympäristön kannalta nimittäin. Aika on kortilla, maapallo kohta henkitoreissaan.

Olisi pitänyt ottaa se lehdestä repäisty kuva mukaan, haluaisin katsella sitä tässä bussissa, se on varmaan otettu syysiltana, siinä on hämärää ja ikkunasta loistaa myrskylyhdyn valo. Ihmisiä ei näy, mutta mökki on kutsuva, ihan kuin se haluaisi minut sinne käymään, vilkuttaisi valoa ikkunassa, tule tänne, tule tänne tyttö. Koputa oveen niin se avataan.

Äsken bussi jarrutti kaarteessa ja muistikirja lensi lattialle. Jatkan myöhemmin.

KLOVHARU, ELOKUU 1991

2. luku, jossa mennään mustan lammen rantaan

Hammasmuki penkille ja uimapyyhe olalle. Tooti tulee puusylyksen kanssa mökin takaa, panee merkille hänen uimaanmenonsa muttei sano mitään, he ovat eläneet täällä kymmeniä kesiä yhdessä, siitä kasvaa omanlaisensa yhdistelmä yhdessäoloa ja etäisyyttä. Yhtaikaa tarkka ja huoleton koreografia. Toisen uiminen on syytä panna merkille, ja sivusilmällä nykyisin myös se, että tämä pääsee vedestä ylös.

Hän suuntaa alas samettilammen rantaan, lampi on saaren keskelle muodostunut syvennys, johon rankkasateella avautuu reitti merelle. Kun taivas tummuu ja repeää ja vesi ryöppyää saaren ylle, täyttää veneen, nousee kellariin, huuhtoo itserakennettuun liiteriin kasatut puut mennessään, lammen vesi vaihtuu ja on taas raikasta.

Nyt ei ole satanut moneen päivään.

Liiteri, sehän on juhlava sana maakuopasta, jonka

ylle hän on oksista rakentanut luolan katon, kun on lähisaaren metsästä löytänyt täydellisen kaarevan oksan oviaukkoon. Puuvarasto maastoutuu kauniisti maisemaan, mutta puitten säilytykseen siitä ei ole. Hänelle rakentamisessa on aina ollut tärkeintä se, että lopputulos on sekä kaunis että hauska. Käytännöllisyys tulee hänillä, mutta kukapa olisi tiennyt, miten korkealle sulavesi täällä keväisin nousee.

Lammessa asuneet kyhmyjoutsenet eivät enää puolusta reviiiriään yhtä raivokkaasti kuin alkukesällä. Iso joukko lintuja häipyä saarelta, kun poikaset on kasvatettu. Toukokuu on yhtä kihinää ja parittelua ja pesänrakennusta, se raivostuttaa Tootia joka vuosi, ensin tulevat hautovat lokkinaaraat kärsivällisine katseineen, sitten kompastelevat, horjahtelevat untuvikot ja niitä kirkuen suojelevat emot, ja sitten – saari tyhjenee liioista linnuista ja he jäävät ja saavat rauhan.

Hän nuuhkii, ja tosiaan, se haju on kuin pitkään laatikossa pidettyjen näkinkenkien haju, tai kallionpainauman, jossa seisoo leväistä vettä, kun pitkään aikaan ei ole myrskynnyt.

Tootin periaatteen mukaisesti he ovat jo pitkään tehneet enimmäkseen sitä, mikä heitä itseään huvittaa, kaikki hyvä työ on poikunut siitä.

Mutta nyt ei huvita, tätä he kumpikaan eivät halua. He eivät tahdo lähteä ja jättää saarta. Vain siitä viheliäisestä syystä, että aika on päässyt niskan päälle. Siinä ei näy hitustakaan sellaista hauskaa, urheaa seikkailua, jotka heille ovat kuuluneet aina.

Monta vuotta oli tietenkin erinäisiä pikku hankaluuksia ja myönnytyksiä. Kaiteet, joita rakennettiin pitkin kallioita avittamaan ”tyttöjen” kulkemista. Kalastamisen lopettaminen. Uimisen vähentäminen. Liukastumisvaara kallioilla sateen jälkeen. Sähköstartti Viktoriaan jo aikoja sitten, kun käsivoimat eivät kerta kaikkiaan riittäneet moottorin narun ankaraan nykäisyyn.

Mutta kukaan ei välittänyt ajatella, mitä olisi edessä.

Että he tulisivat yksinkertaisesti liian vanhoiksi – vanhoiksi! – olemaan kahdestaan Harulla, luodolla, jota sulavesi keväisin huuhtoo. Saarella, jolla on avomeren puolelta paljaat, jyrkät kalliot, pikku kiviluoto eteläpuolella kyljessään kuin lapsi, lännen suuntaan kurkottava tiirojen kärki, suolasta ja kuivuneesta levästä valkoiset kalliot, halkeamissa kasvavat ruoholaukat, orvokit, vihreinä hulmuavat leväparrat kirkkaan veden alla.

Ei tämä ole mikään kesy paikka, ei lomaparatiisi vanhuksille. Tämä saari on raju ja vaatelas.

Mutta eiväthän heitä kahta koske normaalimaailman lait, eivät ole ennenkään koskeneet, tavalliset reitit ovat toisenlaisia ihmisiä varten.

Sitä paitsi edelleen, kun hän katsoo kallioon heittyvää varjoaan iltaisin, hän näyttää nuorelta ja kapealta, melkein polkkatukkaiselta lapselta ja voi ottaa pari tanssiaskelta ja panna hipat pystyyn. Ja kun hän kävelee liukkaan kohdan yli lammen rantaan, hän astelee hitaammin kuin olisi tarpeen, ottaa tukea kalliosta, kyllä sitä voisi kävellä reippaasti, jos huvittaisi, mutta nyt ei huvita.

On saari,
meri ja sumunharmaa alkusyksy.
Jos haluaa päästä saaresta toiseen,
pitää oppia veneilemään.

VUONNA 1991 nuori ekoaktivisti Maria päätyy Pellinkiin, toiveenaan tavata 77-vuotias Tove Jansson, joka viettää viimeisiä päiviään Klovharun saarella. Esikuvan lähestyminen ei ole helppoa. Kun Maria kirjoittaa Tovesta, hänelle avautuu taiteelle eletty elämä, sen kapina, lohtu, seikkailu ja ilkkurinen nauru. Äidit kannattelevat maailmoja, mutta kuka heitä kannattelee? Ja voiko nainen olla taiteilija ja äiti yhtä aikaa?

Syysskirja liikkuu monella vuosikymmenellä ja kuvaa Venhon jäljittelemättömällä kielellä valintojen mahdollisuuksia ja seurauksia.

www.wsoy.fi

84.2

ISBN 978-951-0-46869-2